

Nogle oplevelser i tiden omkring befrielsen

Chr. Houmark Hammer

Modstandsbevægelsen i Thy havde et problem i slutningen af besættelsestiden. Våben var der nok af i alt fald både i Thy og på Mors, men folk skulle også have træning i at bruge dem. I Thy var det nærmest umuligt på grund af de mange tyskere, hvorimod det bedre kunne lade sig gøre på Mors.

Udstyret med falsk legitimation og navn - Hans Chr. Svane - levede jeg, som det hed dengang, "under jorden" en kort tid på Mors. Morsingboerne er jo kendt for at være realistiske i deres måde at håndtere tilværelsen på. Det var de også dengang, og det håber jeg fremgår af denne beretning:

I april måned 1945 var jeg med den lokale modstandsbevægelse på øvelse. Afdelingen på Sydmons samledes på Ørndrup Strand en søndag formiddag. Jeg husker tydeligt, at folkene ankom - de fleste på cykel med en maskinpistol eller en lille karabin under frakken. Der var også nogle, som kom i hestevogn - det var dem, som havde det engelske maskingevær "Brenngun", der var ret tungt. Hestene blev kørt godt af vejen, og der må have været en mand til at passe på dem.

Styrken var på ca. 20 mand, fordelt på 3 grupper. Efter at alle var ankommet, indskærpede delingsføreren folkene, at de skulle holde tæt med modstandsbevægelsens aktiviteter, og en enkelt mand fik en skrap overhaling, fordi han havde været for åbenmundet.

Derefter var der instruktion i hærens fællestegn, og dette blev indøvet med grupperne i terrænet. Små skiver blev stillet op på pæle helt ude ved fjorden, sådan at skudretningen var ud over Visby bredning. Herefter skød hver mand nogle skud med deres personlige våben - også maskingeværene blev brugt. Øvelsen blev afsluttet ved, at hver gruppe kastede en skarp håndgranat, den såkaldte "Ananas".

Nu er der nok nogen, som vil tænke: Hvordan kunne dette lade sig gøre, når tyskerne var overalt? Hertil skal siges, at på Mors var der tyskere i Nykøbing samt en udkigspost på Sindbjerg og en på Salgerhøj. Men der var jo stadig patruljeflyvemaskiner, og fra Nykøbing udgik der regelmæssigt patruljebåde - de var bevæbnet med både maskingevær og kanon, så de kunne være ret ubehagelige at komme i konflikt med. Bådene var bemandede med tyske marinesoldater, hvoraf en mand stod med en kikkert og afsøgte fjordbredden, som de sejlede forbi. Også denne dag kom patruljebåden, men heldigvis havde den for os den gode egenskab, at den støjede ualmindelig meget. Til gengæld sejlede den meget hurtigt. Vi krøb selvfølgelig i skjul, så snart vi hørte båden, og ligeså, når der kom flyvemaskiner, og vi var heldige ikke at blive observeret.

Hele filosofien bag denne træning var ret enkel. Folk var jo vant til, at tyskerne holdt øvelser overalt, så det var hverdagskost, at det knaldede rundt omkring. Netop ved Ørndrup Strand var det temmelig langt fra beboelse. Når man ikke kunne se os, så ville man tro, at det var tyskerne.

Delingsfører var Aksel Korsgaard, Hvidbjerg. Den daværende formand for Morsø Landboforening, Ringgård,

var også med. Det kunne være interessant at høre, om lignende har fundet sted andre steder.

Tilbage i Thy

Den 4. maj kom jeg hjem fra Mors, og 5. maj om morgenen var jeg hos en nabo, som opbevarede en stor kasse våben i laden. Militærgrupperne eller "ventegrupperne", som de også kaldtes, skulle bevæbnes i en fart, og vi pakkede ud. Der var et "Brenngun" maskingevær imellem, som skulle prøveskydes, og det foregik i en slugt neden for gården i Stagstrup.

Mens vi var i færd med dette, blev jeg kontaktet af sognefogedens kone. Hun bad os køre til Sundby. Hendes mand var cyklet derned, fordi der var nogle tyskere, som huserede dernede, og nu ville hun gerne, om vi overtog opgaven. Hun var meget ulykkelig over, at hendes mand var dernede. Vi fik i en fart samlet 4-5 mand og cyklede afsted.

Hele Sundby var som uddød, der var ingen at se - hverken danskere eller tyskere, så vi rykkede forsigtigt frem langs med landevejen. Lige før vi kom til krydset, kom der to tyskere løbende fra øst, sandsynligvis var de ikke helt ædru. Jeg tror nok, de skød et par skud op i luften med en pistol. Men før vi nåede at beslutte os til, hvad vi ville gøre, kom der et tysk lastautomobil af den sædvanlige type, "prærievogne" kaldte vi dem, fordi de var overdækket med presenning. Soldaterne i denne overskuede hurtigt situationen. De snurrede rundt i krydset med stor fart og bremsede op ud for urostifterne. Ud fra ladet sprang soldater, som greb deres kammerater i kraven og smed dem ind bag i bilen, hvorefter de kørte bort med stor fart.

Straks efter kom der to tyske lastautomobiler af samme type. De satte farten voldsomt op, da de så os i krydset, men én af vore folk syntes, de skulle have en advarsel og skød efter hjulene, derved kom der en opspringer, som strejfede en tilskuer, som nu var kommet ud og stod på trappen. Hun blev ramt i øreflippen. Herefter fik vi ordre til at oprette en vejspærring ved krydset, således at vi kunne kontrollere færdslen, dersom det blev nødvendigt.

I Thisted

Vi stod i forbindelse med realskolen i Thisted, som dengang var hovedkvarter. De manglede folk, og jeg var ikke vanskelig at overtale. Det førte til, at jeg kom til at gå i tre måneder ved staben i Thisted (den sidste måned ved militæret) og fik mange forskellige opgaver. Som følge heraf kom jeg tæt på begivenhederne.

Straks efter, at jeg var ankommet til realskolen, blev jeg sendt op til arresten på Store Torv. Her skulle jeg aflevere nogle "Stenguns" (engelske maskinpistoler) til arrestforvarer Magnussen. Der var rigelig med magasiner og ammunition, og jeg husker tydeligt, at Magnussen sagde, at nu ville han have en grundig instruktion, for når det var meningen, at han skulle huse sådan noget krapyl, så ville han have mulighed for at forsvare sig. Det var meningen, at de mest belastede som gestapofolk, marinevægttere m.m. skulle afleveres heroppe. Resten kom

i den første tid til at opholde sig i gymnastiksalen på realskolen.

Thisted, maj 1945. Foto: vaskeriejer P. K. P. Klit..

Jeg var med ved nogle arrestationer i de første dage. Det var jeg ikke særlig glad for, men heldigvis var der altid politi med - men én gang var der ikke politi med. Det var nok den 5. eller 6. maj om aftenen ret sent. Modstandsbevægelsen havde udsendt et opråb til befolkningen, hvor man opfordrede til at melde samfundsskadelige personer, og det var der en del, der benyttede sig af. Jeg havde vagten på kontoret denne aften sammen med en københavner, som var gået "under jorden" i Thisted. Han opholdt sig hos grossistfirmaet Hans Jensen i Østergade. Så ringer telefonen, og en herre præsenterer sig og fortæller, at en kvinde, vi har været på jagt efter, nu er på sin bopæl. Vi diskuterede, om vi skulle vente til næste dag, men så var der nok stor risiko for, at fuglen var fløjet. Vi blev enige om, at det måtte vi hellere ordne med det samme. Det hele gik jo i døgndrift, så vi ville ikke ulejlige politiet.

Adressen var i kvarteret bag Nytorv. Det var ikke langt fra realskolen, så vi gik bare derned, københavneren og jeg.

Da vi kom til adressen - det var på øverste etage - blev der ikke lukket op, da vi ringede på. Vi kunne høre, at nogen bevægede sig derinde, og vi forlangte, at døren skulle lukkes op. Men først, da vi truede med at sprænge døren, kunne vi høre, at nøglen blev drejet i låsen. Da vi åbner døren, er der mørkt i værelset. Vi tager ladegreb på vore pistoler, for der kunne jo være en tysker hos hende, og forholdet til tyskerne var ikke særlig godt i disse dage. Vi finder en lyskontakt og tænder lyset. Midt på gulvet står en ung pige, højst 25 år. Pigen var splitternøgen, og vi kunne ikke få et ord ud af hende. Vi fik hende dog til at tage noget tøj på, og så eskorterede vi hende til realskolen, hvor hun blev lukket ind til flokken, som var samlet der.

Dagen efter fik vi på realskolen besøg af en gruppe tyske officerer, der ikke opførte sig som den besejrede part. Opførslen var meget truende, og de var bevæbnede med maskinpistoler. De forlangte at få alle deres veninder løsladt, men de blev selvfølgelig afvist. Borgmesteren og arrestforvarer Magnusson havde også haft besøg af disse "standspersoner".

"Herrefolkets" besøg medførte, at vagten blev forstærket overalt. Morsingboerne var i forvejen ankommet til hjælp, fordi tyskerne nu begyndte at bryde op, så der skulle bruges meget mandskab til bevogtning af tomme militær anlæg.

Men åbenbart havde jeg snakket en hel del om episoden med pigen, for kort tid efter satte "John" sig til

den beslaglagte tyske skrivemaskine og skrev et digt med mit navn under - og så talte jeg ikke mere om det! Hvis der er nogen, der støder på mit navn som et af besættelsestidens poeter, så må jeg altså melde hus forbi. Virkelighedens poet blev senere læge i Aalborg. Han skrev med gennemslag temmeligt mange eksemplarer, som han delte ud til højre og venstre. Men jeg gemte et eksemplar, der som de øvrige var uden de danske bostaver æ og ø. Digtet var på fire vers, og første vers, der var det blideste i sprogtonen, lød således:

Dit land ligger nedtraadt i Stövet,
din For og Mor er bedrövet,
mens du render ude og fjøtjer
og horer med Fjenden, din Tøjte.

Der var god forbindelse med nabo-distrikterne, i særdeleshed med Aalborg og Struer. Jævnligt kom der melding om, at der var eftersøgte personer på vej herop, og det skyldtes nok, at der i Thy var mange soldater og flygtninge. Slap de først herop, kunne de let gemme sig ved at blande sig med flokken.

Et par gange var jeg med ude i barakbyen på Kronens Hede for at finde personer, der var efterlyst. Her gik soldater og nok over tusinde flygtninge i én pærevælling. Det var som at lede efter en nål i en høstak.

En kritisk situation

Én af de allerførste dage blev der meldt fra Aalborg, at et par biler med gestapofolk og håndlangere var flygtet og set på vej mod vores område. Derfor blev der oprettet en gruppepost ved Aalborgvej lige over for den tyske hovedvagt i Fårtoftlejren, således at man kunne forhindre, at eftersøgte personer forsvandt ind i lejren. Men "Værnemagten" blev åbenbart fornærmet over, at den skulle kontrolleres af sådan nogle banditter som os, for straks efter mørkets frembrud blev vores lille gruppe pludselig omringet af en større afdeling tyskere i fuld udrustning, og danskerne blev tvunget til at aflevere deres våben. Jeg blev derfor sendt derop for at undersøge forholdene.

Da jeg nåede derop, havde tyskerne åbenbart fortrudt deres opførsel - eller også var det meningen, at de blot ville demonstrere deres overlegenhed. I alt fald havde de afleveret våbnene igen, så gruppen atter var intakt. Men forståeligt nok var vore folk meget ophidsede og sagde, at nu ville de ikke finde sig i mere!

Nogle minutter senere kom det til en ny episode. Jeg stod ved maskingeværskytten, der dækkede den mand, som skulle kontrollere færdslen. Så kommer en ung tysk officer ud fra lejren, og han nægter at lade sig kontrollere. Da posten prøver at stoppe ham, slår han sig løs. Maskingeværskytten ligger med fingeren på aftrækkeren. "Skal jeg skyde?" spørger han mig. Mit svar er: "Nej, lad for alt i verden være. Det er umuligt at overse, hvad det kan føre til". Men det var tæt på, og jeg kan se tyskerens ansigtsudtryk endnu - han var klar over, at det var tæt på en katastrofe, også for ham. Men denne episode kan måske fortælle lidt om, hvor vanskelige vore opgaver kunne være.

Gidseltagning

Der var ingen, der behøvede at kede sig - i alt fald ikke os, der var blevet anbragt i centrum. De første dage skete der noget hele tiden. Den 6. maj henad aften hørte vi flere skudsølver fra automatiske våben. Det kunne godt lyde, som om det kom fra området ved Fårtoftlejren, så vi blev lidt betænkelige ved situationen. Men det viste sig hurtigt, at det var et kompagni georgier i tysk tjeneste, der var deserteret.

De havde taget deres våben med, og de havde taget nogle danskere som gidsler. På den måde håbede de nok at påkalde opmærksomhed på deres specielle situation, som var komplet håbløs - og det var de vist selv klar over. Efter at være blevet taget til fange på den russiske front havde de, nok for at redde livet, indvilliget i at trække i tysk uniform. De havde sikkert ikke været gode venner med Sovjet og kommunismen, og måske havde de et håb om selvstændighed. Men tyskerne havde nok ikke turdet stole på dem, så derfor var de kommet til Danmark. Der var ingen tvivl om, at de selv var klar over, at de ikke ville blive godt modtaget ved hjemkomsten til Sovjet. Og nu havde de så forskanset sig her i Kronborg plantage. Gidsler, mente de, var nyttige, når der skulle forhandles. Det var de vant til fra krigen.

Heldigvis havde vi overklitfoged Ras mussen fra Vandet. Rasmussen havde i sin ungdom opholdt sig i randstaterne og Polen og talte derfor russisk. Han tilbød straks georgierne, at de måtte komme med hjem til "Søholt", dersom de ville frigive gidslerne og nedlægge våbnene. Han ville skaffe køretøjer, og så skulle hele kompagniet blive transporteret til Vandet. Men det nægtede georgierne at gå ind på i første omgang. De ville ikke frigive gidslerne, før køretøjerne var ankommet. Men Rasmussen lovede dem så, at de måtte beholde hans ledsager, indtil han kom tilbage med køretøjerne, og så frigav de gidslerne.

Jeg vil gætte på, at de var gæster på "Søholt" i ca. 10 dage, hvorefter de blev kørt til grænsen. Der var almindelig sympati for deres specielle situation, og Rasmussen samt flere andre civile kørte med til grænsen for at sørge for, at de kom derned i god behold. Jeg husker georgierne som nogle meget flotte mandfolk. Men Stalins Sovjet havde sikkert ikke plads til dem. Jeg tvivler stærkt på, at nogen af dem overlevede.

Briterne kommer

Forbindelse med nabolistrikterne skete pr. telefon. Dengang var der telefondamer på centralen, og linierne

Thisted, maj 1945. Foto: vaskeriejer P. K. P. Klit.

kunne let overbelastes, så der opstod lange ventetider. Men vi havde den aftale med Jydsk Telefon, at når vi bestilte en

L.V. samtale, så gik den igennem med det samme (modstandsbevægelsen kaldtes for "Thy Landeværn", forkortet LV.).

Der kom mange forskellige meddelelser. Jeg husker en aften, hvor man ringede fra Aalborg og fortalte, at man på Gestapo's hovedkvarter dernede havde fundet en liste med en række navne heroppe fra Thy. Jens Kirk var den første mand på listen, og det kan måske minde os om, at vi thyboer var heldige med, at befrielsen kom 5. maj og ikke ret meget senere.

En nat, da jeg havde vagt, meddelte man fra Struer i telefon, at englænderne var på vej herop i et par panservogne. Jeg fik besked om at underrette byens styre, således at flagene blev hejst, og "ørkenrotterne" kunne få en værdig modtagelse. Men da det var meget tidligt om morgenen, voldte det visse besværligheder at komme i forbindelse med de rette personer, og jeg er ikke sikker på, at man nåede at få flagene hejst, før briterne var ankommet.

Organiseringen

Svend Erik Thornild var Skaalum's næstkommanderende på amtskontoret, men han var også delingsfører for nogle unge raske folk, ca. 10-12 stykker, og de blev sammen med de tre instruktører "Boysen", "Bent" og "John" brugt som udrykningshold og fik mange forskellige opgaver. Men flokken svandt ret hurtigt ind. De skulle selvfølgelig passe deres arbejde, men enkelte fortsatte - lige som jeg - med heltidsarbejde. På grund af, at jeg havde være "under jorden", havde vi fået en bestyrer derhjemme, og derfor kunne jeg godt fortsætte.

Straks efter den 5. maj kom der tre officerer fra hæren til hjælp. Kaptajn Sabro skulle lede oprydningen efter tyskerne, men ham så vi ikke meget til. Kaptajnløjtnant Fjerring var min nærmeste foresatte hele perioden. Han sad på kontoret og prøvede at koordinere de forskellige opgaver, lavede vagtlistes, dagsbefalinger og skrev passersedler. Overofficiant Løkkegaard havde kommandoen i OT.- lejre (Organization Todt).

Et kørselskontor med ingeniør Vestergaard som leder blev oprettet. Her var omegnens vognmænd til rådighed med lastbiler. Personbiler, som havde været oplodsede, blev gjort køreklare igen, men det var også nødvendigt med chauffører, for vi unge mennesker, som skulle udføre arbejdet, var alle i den alder, hvor vi ingen kørekort havde. Det havde vi jo ikke brug for under krigen! Almindelig bilkørsel havde jo været stoppet siden 1939. Den første uges tid efter den 5. maj opholdt jeg mig på realskolen hele døgnet, men derefter kom der hver morgen en bil, som hentede mig og afleverede mig til aften igen. Mekanikerne Niels Visby Jensen og Holger Nørager garanterede for, at køretøjerne var i orden, og Vestergaard skaffede benzinen.

Der må absolut være flere episoder fra disse dage, som kunne have værdi nu for at beskrive forholdene dengang. Der blev kun skrevet meget få rapporter. Det undrede mig lidt dengang, at vi ikke skulle skrive rapporter over dagens arbejde. Men kaptajnløjtnant Fjerring havde travlt med at sørge for mandskab til dagens mange forskelligartede opgaver, der skulle løses. Stabskontoret var bemanded med frivillig arbejdskraft, som skiftede tit. Mange var der kun et par timer, så skulle de hjem og passe deres eget. Nogle benyttede også lejligheden til at pynte på et belastet

omdømme. I de allerførste dage kunne de thistedborgere, der havde ærinde på realskolen, risikere at blive modtaget af en mand, som alle vidste havde deltaget i udsvævende fester med tyske officerer og embedsmænd. Det er selvfølgelig let at kritisere, men fejl bliver der jo altid lavet. Vi havde et begreb dengang: ”De sidste dages hellige”, og det behøver vist ingen nærmere forklaring.

Oprydningen

Efter de første hektiske dage var det oprydningen efter tyskerne, som havde første prioritet. Efter aftale med kontorchef Skaalum ved amtet skulle tyskerne melde, når de forlod deres forskellige faciliteter. Vi skulle så gennemgå området og fjerne alt, hvad der var farligt - eller også sende et vagthold derud.

Thisted, maj 1945. Foto: vaskeriejer P. K. P. Klit.

Som før sagt var vi ikke så mange, som udførte dette arbejde, og de fleste arbejdede alene. Vi havde nok det til fælles, at det passede os bedst. Til hjælp kunne vi bestille den arbejdskraft, der var nødvendigt, og vi må være blevet betragtet som specialister. I hvert tilfælde måtte vi selv finde ud af, hvordan materiellet skulle

behandles. Den eneste hjælp var, at sidst i maj kom kaptajnløjtnant Fjerring med en trykt anvisning på, hvordan vi skulle behandle det tyske ”Pansernæve”, antitankvåben. Vi havde kun den stående ordre, at alt, hvad der var farligt, skulle fjernes i første omgang, og dernæst alt, hvad der havde værdi og forholdsvis let kunne fjernes.

For mit vedkommende startede dagen med, at jeg mødte på kontoret og fik dagens opgave. Herefter gik jeg til ingeniør Vestergaard eller Niels Visby Jensen og bestilte som regel 2 lastbiler. Mandskab til hjælp fik vi i den første tid fra beredskabsstyrken, men modstandsfolkene skulle jo også passe deres civile job, så allerede efter få dage blev der indkaldt arbejdere, og her var der ingen mangel. Thisted var jo fyldt med folk, som havde arbejdet for tyskerne, så jeg gik blot ned på havnen og bestilte de folk, der var brug for.

Det indsamlede materiel blev kørt til O.T. lejren, som lå ved Nørreallé, og der tog overofficiant Løkkegaard imod det og sørgede for sorteringen. Jeg nåede at komme i de fleste tyske stillinger fra Torup Strand til og med Stenbjerg, og det var lige fra radar- og pejleanlæg, kaserner, forsamlingshuse og skoler, hvor ”Værnemagten” havde haft ophold, til betonstillingerne ude ved havet.

I Vust-fæstningen var det mest jordhuler. Fæstningen gik fra Bulbjerg til Lund Fjord. Vust-fæstningen var et stort område og blev en tid bevogtet af ”Den Danske Brigade”. Brigadefolkene var på min alder, og da jeg var derude mange gange, kom jeg efterhånden i snak med dem. Nogle af dem var fra Aalborg, og her havde de, før de kom til Sverige, været med til at erobre et stort parti stormgeværer fra tyskerne, simpelthen ved at de havde et par jernbanefolk i gruppen, som sørgede for, at den blev rangeret ind på et sidespor, så snart de vidste, hvad vognen indeholdt, og så lykkedes det at få den tømt, før tyskerne anede uråd. De havde nu været hjemme i Aalborg og havde taget nogle af disse stormgeværer med her til Vust. Dette stormgevær var forløberen for Gevær 75, som nu er standardgevær i det danske forsvar, blot var det meget kraftigere. Jeg blev indbudt til at prøve at skyde med det, og jeg husker, at det skød let igennem en svær jembjælke. Men heldigvis havde tyskerne konstrueret det så sent i krigen, at de ikke nåede at tage ret mange i brug.

Modstandsbevægelsen blev hjemsendt sidst i juni, men jeg fortsatte mit arbejde ca. 1 måned længere, og nu var det så militærets Parkkommando, sektion Nordvest, men for mit vedkommende betød det ingen ændring. Jeg fortsatte med nøjagtig det samme arbejde, men nu skulle jeg være opmærksom på, at det var forskellige hærafdelinger rundt omkring, som stod vagt, og derfor var det bedst at have passersedlen i lommen. Man kunne jo ikke have hvem som helst til at køre rundt med et par lastbiler og rydde de tyske stillinger. Men da jeg holdt op, var der faktisk kun de fast monterede kanoner og radaranlæg tilbage. Ammunitionen til alle de større kanoner var allerede samlet sammen i nogle bunkers, som derefter blev muret til, således at det kunne ligge sikkert, indtil Stålvalseværket i Frederiksværk kunne aftage igen.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1995, 63-70).